

A KATASZTRÓFAVÉDELMI FELKÉSZÍTÉS ÉS A VIDÉKBIZTONSÁG KAPCSOLATA

RELATIONS BETWEEN PUBLIC HAZARD EDUCATION AND RURAL SECURITY

KUTI Rajmund;

(ORCID ID:0000-0001-7715-0814)

kuti.rajmund@sze.hu;

Absztrakt

Napjainkban a biztonsági környezet változása hatékony felkészülést és dinamikus fejlődést követel a biztonság fenntartásában közreműködő szervezetektől és az állampolgároktól egyaránt. A lakosságra veszélyt jelentő természeti és civilizációs katasztrófák következményeire történő reagálás eredményességének érdekében a megfelelő színvonalú katasztrófavédelmi felkészítésre hangsúlyt kell helyezni. Magyarországon 2012-ben megalakult az egységes katasztrófavédelmi szervezet, melynek feladatrendszerében kiemelt helyen állnak a lakosságfelkészítési feladatok. A vidékbiztonság fenntartásában a lakosság katasztrófavédelmi felkészítése kiemelkedő szerepet játszik. Rendkívül fontosnak tartom feltárni és vizsgálni a lakosságfelkészítés és a vidékbiztonság közötti összefüggéseket, továbbá a kapcsolódó területeket, melyeket írásomban bemutatok. A katasztrófavédelmi felkészítés tudományos alapú vizsgálata, a jövőbeli fejlesztési irányok kijelölése, elengedhetetlen a jelentkező kihívások kezelése érdekében, ezért kutatási eredményeimmel hozzá kívánok járulni a katasztrófavédelmi felkészítés sikeréhez, egyben a vidékbiztonság növeléséhez is.

„A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Szent István Egyetem együttműködésével készült.”

Kulcsszavak: *Katasztrófavédelem, biztonság, katasztrófavédelmi felkészítés, vidékbiztonság,*

Abstract

Today, changing security environment requires effective preparation and dynamic development from organizations involved in security and from citizens alike. In order to respond the consequences of natural and technological disasters effectively, emphasis should be placed on appropriate disaster preparedness. In Hungary, an integrated disaster management organization was set up in 2012, with high importance of public hazard education in its task system. In the sustainment of rural security, public education of disaster management plays a prominent role. I find it extremely important to explore and examine relations between hazard education and rural security, as well as other related areas which is presented in this paper. Scientific research based on hazard education and the designation of future development directions is essential to address the challenges which have to be faced. Therefore, with these research results, I want to contribute to the success of hazard education and to increasing rural security.

Keywords: *Disaster management, security, public hazard education, rural security,*

A kézirat benyújtásának dátuma (Date of the submission): 2018.04.22.

A kézirat elfogadásának dátuma (Date of the acceptance): 2018.07.29.

BEVEZETÉS

Az Európai Unió (továbbiakban EU) tagországaiban, többek között Magyarországon is a komplex biztonság fenntartása szempontjából nagy hangsúlyt helyeznek a lakosságra veszélyt jelentő tényezők tekintetében megvalósuló lakosságtájékoztatásra és felkészítésre. A feladatok egy csoportja a természeti és civilizációs katasztrófák által okozott veszélyekre való felkészítést, továbbá a beavatkozás hatékonyságának növelése érdekében a kárfelszámolási és helyreállítási feladatokra történő katasztrófavédelmi felkészítést foglalja magába. Magyarországon a vidékbiztonság fenntartása szempontjából fontos felkészülni a területet érintő katasztrófavédelmi kihívások, kockázatok kezelésére, ennek érdekében elengedhetetlen a téma tudományos alapú vizsgálata. A kutatási tapasztalatok alapján pedig meg lehet határozni a katasztrófavédelmi felkészítés aktuális irányait. Írásomban vizsgálom a vidékbiztonság és a katasztrófák elleni védekezésre történő felkészítés kapcsolatát, szem előtt tartva a biztonság növelésének szempontjait, továbbá célként tűztem ki a fejlesztési lehetőségek feltárását is.

A VIDÉKBIZTONSÁGOT ÉRINTŐ KATASZTRÓFAVÉDELMI KIHÍVÁSOK

A vidékbiztonság fenntartása fontos feltétele annak, hogy a vidék az ország lakossága számára szükséges mezőgazdasági termékeket, élelmiszereket, kiegészítő alapanyagokat folyamatosan képes legyen biztosítani.[1] A vidékbiztonság tekintetében a legnagyobb kockázatokat a természeti és társadalmi katasztrófák okozta veszélyhelyzetek jelentik. Magyarország földrajzi fekvése, természeti adottságai, továbbá a települések elhelyezkedése, a helyi sajátosságok, valamint az infrastruktúra kiépítettsége miatt az egyes veszélyeztető hatások nem egyenlő mértékben jelentkeznek. Annak érdekében, hogy az ország teljes területén a megfelelő szintű védelmi szint kialakítható legyen, továbbá a lakosságfelkészítés irányai pontosíthatók legyenek, azonosítani kell az a veszélyeztető hatásokat. Magyarországot érintő katasztrófaveszélyek a következők:

Elemi csapások, természeti eredetű veszélyek:

- árvíz,
- belvíz,
- rendkívüli időjárás,
- földtani veszélyforrások:
  - földrengés,
  - földcsuszamlás,
  - beszakadás,
  - talajsüllyedés,
  - partfalomlás.

Ipari szerencsétlenség, civilizációs eredetű veszélyek:

- A katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény (KAT törvény) IV. fejezetének hatálya alá tartozó veszélyes üzemek, [2]
- más létesítmény (ipari, mezőgazdasági) általi veszélyeztető hatás, veszélyes anyag szabadba kerülésének kockázata,
- nukleáris létesítmények (atomerőművek, kutatóreaktorok) üzemeltetése során bekövetkező balesetek,
- közlekedési útvonalak és csomópontok veszélyeztetettsége:
  - közlekedési balesetek,
  - veszélyes anyagok szállítása során bekövetkező balesetek,

- a KAT törvény IV. fejezetének hatálya alá nem tartozó, katonai célból üzemeltetett veszélyes anyagokkal foglalkozó üzemek, létesítmények.[2]

Egyéb eredetű veszélyek:

- felszíni és felszín alatti vizek (elsősorban az ivóvízbázisok) sérülékenysége,
- humán járvány vagy járványveszély, valamint állatjárvány,
- a riasztási küszöböt elérő mértékű légszennyezettség.

Kritikus infrastruktúrákkal kapcsolatos kockázatok:

- a lakosság alapvető ellátását biztosító infrastruktúrák sérülékenysége,
- a közlekedés sérülékenysége,
- a közigazgatás és a lakosság ellátását közvetve biztosító infrastruktúrák sérülékenysége. [3]

Az előbbieken felsorolt veszélyforrások a múltban már kisebb-nagyobb mértékben okoztak problémákat hazánkban, a kárelhárítással kapcsolatban pedig értékes tapasztalatokat szereztünk. Jelen cikk terjedelmi korlátai nem teszik lehetővé, hogy az összes előforduló veszélyhelyzetet részletesen elemezzem, ezért természeti és társadalmi katasztrófák tekintetében is a legnagyobb kockázatot jelentő eseményeket vizsgálom a vidékbiztonságra gyakorolt hatások szempontjából. Természeti katasztrófák tekintetében vidékbiztonság szempontjából az egyik legnagyobb veszélyt, az ár és belvizek kialakulása jelenti, ugyanis ezek nagy területeket érinthetnek, valamint a védekezés is hosszú ideig elnyúlhat. Az elmúlt húsz évet tekintve hazánk nagy folyóin, a Dunán és a Tiszán, valamint azok mellékfolyóin többször is rekordmagaságú árhullám vonult le, amelyek kártételei, továbbá következményei, és az azok elleni védekezés jelentős területek lakosságára, mezőgazdaságára, közlekedésére gyakorolt hatásokat országszerte. Nincs olyan év, hogy ne hallanánk a híradásokból a belvizek által elöntött mezőgazdasági területekről. A belvíz levezetéséig az érintett földeken nem lehet megkezdeni a mezőgazdasági tevékenységet, az előzőleg elvetett területeken pedig a sok víz természetlag csökkenéshez vezet, ami a nemzetgazdaságra is hatással van. A másik legnagyobb veszélyforrást a globális éghajlatváltozás hatására kialakuló szélsőséges időjárási jelenségek - viharos szél, özvívzszerű esőzés, hóviharak, extrém hőmérsékletingadozások – által okozott kihívások jelentik. Sajnos ezek a hirtelen időjárás-változások nem minden esetben jelezhetők előre, ezért a bekövetkezésük komoly károkozással jár a természeti és a mesterséges környezet tekintetében is. [4] Sajnos ezek a jelenségek is negatívan érintik a mezőgazdaságot, de veszélyt jelentenek a kritikus infrastruktúra elemeire is.[5] A mezőgazdasági termelés biztosítása az ország élelmiszeripari alapanyagokkal történő ellátása miatt kiemelt kérdés. A katasztrófák által okozott károk felszámolására hivatott szervezetek tevékenységét a beavatkozások során a lakosság is minden esetben segítette, a hatékony együttműködés vezetett a további károk csökkentéséhez.

Társadalmi katasztrófák tekintetében vidékbiztonság szempontjából egyik legnagyobb kihívását a biológiai veszélyhelyzetek jelentik. A különféle pandémiák terjedésének megakadályozása nemzetközi szinten is kiemelkedő feladat, ha csak a madárinfluenza kitérését nézzük, az nemcsak humán és állategészségügyi szempontból okoz problémákat, hanem gazdasági hatása is jelentős. Azonosítani, majd megfelelő személyi és technikai háttérrel, felkészültséggel kezelni kell a pandémiás veszélyhelyzeteket, ennek megfelelő megelőzési, felkészülési és védekezési stratégiát kell kidolgozni a hatékony felszámolás érdekében. A biológiai veszélyhelyzetek kezelésében komoly szerep hárul az egészségügyi szervekre, valamint a hivatásos kárfelszámolási feladatokat végző szervezetekre, a sikeres védekezéshez azonban elengedhetetlen a társadalom valamennyi rétegének bevonása, ugyanis egy-egy veszélyhelyzet az élet valamennyi területére hatással van. Ennek megfelelően a magas szintű oktatásra és lakosság felkészítésre külön figyelmet kell fordítani. A biológiai

veszélyhelyzetek kezelése napjainkban egyre nagyobb aktualitással bíró kérdéskör, gondoljunk csak a hazánkat is 2016-ban elérő madárinfluenza vírusra, melynek következtében több millió szárnyast kellett leölni, aminek következményeként a lakosság ellátása is akadozott. Hazánkban a megfelelő felkészülésnek és hatékony együttműködésnek köszönhetően magas szinten folyik a pandémiás veszélyhelyzetek kezelése, melyben komoly szerep jut a katasztrófavédelmi egységeknek is, ezzel elősegítve a kritikus infrastruktúrák működését, a lakosság alapvető ellátását. [6]

Társadalmi katasztrófák szempontjából a másik legnagyobb kihívást a veszélyes anyagokkal kapcsolatos balesetek jelentik, melyek az anyagok gyártása, szállítása, felhasználása, ártalmatlanítása, vagy tárolása közben is bekövetkezhetnek. A lakosság biztonságára nézve mindegyik eset veszélyt jelent, a legnagyobb kockázatot azonban a lakott területen bekövetkező balesetek jelentik, azon belül is az ipari katasztrófák. Régebben más szempontok játszottak közre az üzemek telepítése során, ezért több üzem is lakott területen belül, vagy annak közelében található. Egy esetlegesen bekövetkező technológiai baleset, melynek során veszélyes anyagok jutnak a környezetbe, komoly veszélyt jelent a lakosságra nézve. Magyarországon 2010-ben történt minden idők egyik legsúlyosabb veszélyes anyaggal kapcsolatos ipari balesete, amikor átszakadt a MAL ZRT. Kolontár melletti X. zagytároló kazettájának töltése és megközelítőleg 1 millió m³ erősen lúgos kémhatású vörösiszap ömlött a környezetbe, melynek következtében 10 ember életét veszítette és nagymértékű környezeti károk keletkeztek. A baleset rávilágított a veszélyes anyagokkal foglalkozó üzemek ellenőrzésének szigorítására, továbbá a lakosság veszélyes anyagokkal kapcsolatos balesetekre történő felkészítésének fontosságára.

A KATASZTRÓFAVÉDELMI FELKÉSZÍTÉS ELEMEI

Magyarországon egyre több olyan katasztrófa-helyzet alakul ki, amely negatív hatásokat gyakorol a lakosságra. Az elmúlt időszak katasztrófa-helyzetei bizonyították, hogy a területen élő lakosság nem minden esetben volt felkészülve a veszélyek kezelésére, az esetleges balesetek esetén követendő helyes cselekvésre. Ennek a hiányosságnak a kiküszöbölése érdekében a lakosság katasztrófavédelmi felkészítésre nagy hangsúlyt kell helyezni, melynek jogszabályi alapjait a KAT törvény és a végrehajtására kiadott, a katasztrófák elleni védekezés egyes szabályairól szóló 62/2011. (XII. 29.) BM rendelet biztosítja. A lakosságfelkészítést olyan szinten kell végezni, hogy egy bekövetkező katasztrófa-helyzet esetén mindenki képes legyen gyakorlatban is alkalmazni az elméleti ismereteit. A befogadó készségek fejlesztését már a kisgyerekek körében el kell kezdeni, így a katasztrófákkal kapcsolatos ismeretekre felnőtt korban is fogékonyak lesznek az emberek. A fiatalok felkészítésére a BM OKF¹-n kidolgozták a Gyermekek- és ifjúságfelkészítés 3x3-as akciótervét, amely kifejezetten a fiatal – és az új információk befogadására nyitott, ugyanakkor az egyik legsérülékenyebb – korosztály részére biztosítandó alapvető információk átadásának módszereit határozza meg. A terv gyakorlati alkalmazása során a felkészítési témakörök között a riasztás, értesítés és veszélyhelyzeti tájékoztatás is kiemelt szerepet kap. Az akcióterv a gyerekeken kívül más lakosságfelkészítési célcsoportokkal is foglalkozik, de a kiemelt hangsúlyt a gyermekekre helyezi. A felkészítés egyik fő célja a biztonságtudatosság növelése, ezért az újonnan kidolgozásra kerülő felkészítő anyagok a biztonságközpontú szemléletet részesítik előnyben. A gyermekek szempontjából fontos tehát a biztonságtudatosság, a megelőző szemlélet, kialakítása, ugyanis ennek köszönhetően a katasztrófák elleni védekezésben való aktív részvétel automatizmussá válhat. A fiatalok felkészítésének másik fontos tényezője az önkéntesség növelése, melynek következményeként, felnőttként a jövőben képesek lesznek hatékonyan közreműködni a katasztrófák elleni védekezésben. [7]

¹ Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság

A KAT törvényben foglaltaknak megfelelően el kellett végezni Magyarország településeinek katasztrófavédelmi besorolását, melyet a települések katasztrófavédelmi besorolásáról szóló 61/2012. (XII. 11.) BM rendelet tartalmaz. A besorolás a településeket érintő katasztrófák tekintetében került végrehajtásra, ezáltal a katasztrófavédelmi felkészítés irányai is ki lettek jelölve. A lakosság számára fontos az adott települést veszélyeztető kockázatok ismerete, különösen azokra nézve, akik árvízveszélyes környezetben, vagy veszélyes anyagot előállító, vagy felhasználó üzem környezetében élnek. A katasztrófavédelem korszerű kockázatelemzési módszerek alkalmazásával méri fel ezeket a kockázatokat. A katasztrófavédelmi felkészítéssel és lakosságtájékoztatással kapcsolatos előírásokat a 62/2011. (XII. 29.) BM rendelet tartalmazza. A lakosság katasztrófavédelmi felkészítésének fő célkitűzése a helyben jellemző veszélyeztető hatások, és a veszély esetén, illetve riasztáskor követendő magatartási szabályok lehető legszélesebb körben történő megismertetése. A fenti rendelet értelmében a lakosságfelkészítés során aktív és passzív lakosságtájékoztatási eszközöket kell alkalmazni.

Az aktív lakosságtájékoztatás megvalósítható:

- tájékoztató kiadványok kibocsátásával,
- a helyi sajtóban, az önkormányzat kiadványaiban, a megyei lapokban, helyi és regionális televíziókban, kábeltelevíziókban, helyi rádiókban megjelenő tájékoztató közlemények megjelentetésével, internetes tájékoztató felületek megjelentetésével,
- lakossági fórumok szervezésével,
- településen rendezett egyéb nyilvános rendezvényen (város- és falunap). [8]

Az aktív lakosságtájékoztatási anyagoknak a következőket kell tartalmazni:

- a lakosság felkészítése a riasztási módszerek és jelek felismerésére,
- a követendő magatartási szabályok,
- a segítségnyújtás formái,
- az adott területet fenyegető természeti és civilizációs kockázatok,
- a veszélyek elhárításának lehetséges módjai. [8]

A passzív lakosságtájékoztatás megvalósításáról a katasztrófavédelem területi és helyi szervei gondoskodnak.

A passzív lakosságtájékoztatás megvalósítható:

- az érdeklődők számára nyomtatott és elektronikusan hozzáférhető információk kiadványok elérhetővé tételével,
- katasztrófavédelmi kirendeltségi nyílt nap biztosításával. [8]

A katasztrófavédelmi kirendeltségek legalább évente egy alkalommal előre meghirdetett nyílt napot tartanak. A nyílt napon a lakosság számára tájékoztatást nyújtanak:

- a katasztrófavédelmi rendszerről,
- a kirendeltség feladatairól, felszereléséről,
- a település veszélyeztető tényezőiről, a felkészülési-megelőzési lehetőségekről, valamint a veszély esetén követendő magatartási és védelmi szabályokról. [8]

Azokon a településeken, ahol a nemzeti-etnikai kisebbség lélekszáma az összlakosság 5%-át eléri, vagy amely település idegenforgalmi központ, az aktív lakosságtájékoztatási formában kiadott, vagy megjelentetett tájékoztató kiadvány riasztási jelzéseket és követendő magatartási szabályokat tartalmazó részét a kisebbség nyelvén és az idegenforgalomra jellemző világnyelven is meg kell jelentetni. A hátrányos helyzetűek, fogyatékkal élők lakosságfelkészítését a számukra alkalmas segédletek kidolgozásával és kiadásával kell

biztosítani. [8]

A lakosságfelkészítő kiadványok összeállításánál figyelemmel kell lenni arra, hogy a katasztrófák megelőzésével, a veszélyhelyzet kezelésével, a kárfelszámolással és helyreállítással kapcsolatos információkat is tartalmazza. A technikai fejlődés figyelembe vételével a lakosságfelkészítést, valamint a lakosságtájékoztatást mobil telefonos applikációk formájában is meg kell valósítani, ugyanis a lakosság, főleg az ifjúság széles körben használ ilyen eszközöket.

Fontos feladat tudatosítani az embereknél, hogy a környezetüket veszélyeztető katasztrófa-helyzetek saját és környezetük biztonságát is befolyásolják.[9]

KÖVETKEZTETÉSEK

A vidékbiztonságot szem előtt tartva vizsgáljuk a természeti és civilizációs katasztrófák által okozott veszélyeztetettséget, észrevehetjük, hogy új kihívásokkal kell szembenéznünk. A katasztrófák elleni védekezésben új feladatok jelentkeztek, amelyek megoldásában komoly feladat hárul a lakosságra is. Ezeket a feladatokat csak akkor tudják hatékonyan elvégezni, ha megfelelő katasztrófavédelmi felkészítésben részesültek. A magyar katasztrófavédelmi rendszer egyik fő feladata a lakosság katasztrófavédelmi felkészítése, amely tevékenység nem lenne hatékony a közreműködők aktív részvétele nélkül. A megfelelő felkészítés a megelőzésben és a károk csökkentésében is szerepet játszik. Kijelenthető, hogy egy bekövetkező katasztrófa káros hatásainak felszámolását, az emberi életek mentését is nagyban segíti a megfelelő célirányos felkészítés.

ÖSSZEGZÉS

Az utóbbi években folyamatosan nőtt a természeti és civilizációs katasztrófák száma, amelyek az általuk érintett terület biztonságára is komoly hatást gyakoroltak. Magyarországon 2012-ben jött létre az egységes katasztrófavédelmi szervezet, melynek feladatrendszerében kiemelt helyen állnak a lakosságfelkészítési feladatok. Összességében megállapítható, hogy a rendszer működését biztosító jogszabályi környezet egységes keretbe foglalja a katasztrófavédelmi szempontú lakosságfelkészítést, valamint az önkéntesség fokozását. A változtatások elsődleges célja a katasztrófák megelőzése, melyben fontos szerepe van a lakosságfelkészítésnek, továbbá az esetlegesen bekövetkező katasztrófákra történő hatékony reagálásnak is, melynek biztosítása kiemelt feladata a rendszernek. Írásomban a vidékbiztonságot érintő katasztrófavédelmi kihívások és a lakosságfelkészítés összefüggéseit vizsgáltam, kitérve a lakosságfelkészítéssel kapcsolatos részterületekre is. Kutatásaimmal fel kívántam hívni a figyelmet a téma fontosságára, a cikkben bemutatott módszerek és eljárások alkalmazása segítséget nyújthat a gyakorlati feladatokban.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] BOLDIZSÁR G., SZILÁGYI T.: *A biztonságos vidék, mint az állam létfeltétele*, PRO SCIENTIA RURALIS 1/4. (2017), 24-34. p. <http://psr.pahru.ro/images/psr/2016IV/PRS-16-4-24-34.pdf> (letöltve: 2018. 02. 05.)
- [2] *A katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXXVIII. törvény.*
- [3] BONNYAI T., RÁCZ R.: *Az új katasztrófavédelmi szabályozás*, Jegyzet és jogszabálygyűjtemény, BM OKF kiadványa (2012) Budapest 240. p.

- [4] KUTI R., FÖLDI L.: *Extreme weather phenomena, improvement of preparedness*, *Hadmérnök*, VII./3. (2012), 60-65. p. http://hadmernok.hu/2012_3_kuti_foldi.pdf (letöltve: 2018. 02. 10.)
- [5] PADÁNYI J., FÖLDI L.: *Security Research in the Field of Climate Change.*, In: Szerk.: László Nádai, Szerk.: József Padányi *Critical Infrastructure Protection Research: Results of the First Critical Infrastructure Protection Research Project in Hungary*. Switzerland: Springer International Publishing, (2016). pp. 79-90.
- [6] KUTI R., GRÓSZ Z.: *Biológiai eredetű veszélyhelyzetek kezelése, előtérben a mentesítési feladatok*, *HADMÉRNÖK* XI./1. (2016) 125-132. p. http://www.hadmernok.hu/161_13_kutir_gz.pdf (letöltve: 2018. 02. 12.)
- [7] MÓGOR J., BONNYAI T.: *A katasztrófavédelem lakosságtájékoztatási módszerei és eszközei*, *Védelem Online: Tűz- és Katasztrófavédelmi Szakkönyvtár, Paper 730*. 7 p. (2016) URL cím: <http://www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/730-a-katasztrofavedelem-lakossagtajekoztatasi-modszerei-es-eszkozei.pdf> (downloaded: 04. 12. 2016.)
- [8] *A katasztrófák elleni védekezés egyes szabályairól szóló 62/2011. (XII. 29.) BM rendelet*
- [9] SZILÁGYI T., BOLDIZSÁR G.: Szilágyi Tivadar (szerk.), *A biztonsági környezet hatása a vidék versenyképességére*, Gödöllő, Szent István Egyetemi Kiadó, (2016) 40. p. (ISBN:[978-963-269-617-1](https://doi.org/10.1007/978-963-269-617-1))